

**Парламентське дослідження
щодо правового регулювання заборони дискримінації в Україні у
контексті виконання заходів Дорожньої карти з питань
верховенства права**

Парламентське дослідження щодо правового регулювання заборони дискримінації в Україні у контексті виконання заходів Дорожньої карти з питань верховенства права*

***Анотація.** У парламентському дослідженні розглянуто й узагальнено заходи, передбачені Дорожньою картою з питань верховенства права, спрямовані на удосконалення законодавства у сфері правового регулювання заборони дискримінації. З'ясовано стан реалізації цих заходів та окреслено перспективи законодавчого забезпечення заборони дискримінації в Україні.*

***Ключові слова:** дискримінація, заборона дискримінації, расизм, ксенофобія, гендер, нетерпимість, геноцид, Дорожня карта з питань верховенства права.*

Вступ

Актуальність дослідження. Заборона дискримінації є одним із важливих напрямів розділу III «Основоположні права» Дорожньої карти з питань верховенства права¹ (далі – Дорожня карта), що як складова Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС)² визначає рамки реформ, реалізація яких є необхідною умовою для наближення національного законодавства до стандартів Європейського Союзу (далі – ЄС).

Система заходів, що гарантує дієвий механізм заборони дискримінації та узгодження з acquis ЄС, закріплена у підрозділах згаданого розділу: 3.4 «Заходи проти расизму та ксенофобії, мова ворожнечі та злочини на ґрунті ненависті», 3.10 «Принцип недискримінації – расова або етнічна дискримінація, включаючи ромів», 3.11 «Дискримінація щодо представників ЛГБТК спільноти», 3.12 «Гендерна рівність та насильство проти жінок», 3.13 «Права осіб з інвалідністю», 3.14 «Права осіб, що належать до національних меншин».

Усі ці напрями утворюють цілісну архітектуру державної політики протидії дискримінації, яка охоплює різні вразливі групи населення та відображає комплексний підхід до реалізації принципу рівності відповідно до європейських стандартів, де недискримінація розглядається як універсальний принцип, застосовується до всіх без винятку.

Уніфікований підхід до розуміння напрямів удосконалення регулювання заборони дискримінації у контексті рекомендацій Європейської Комісії, представлених у звітах про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС³,

¹ Дорожня карта з питань верховенства права. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/UA_Dorozhnya_karta_z_pytan_verhovenstva_prava_2.pdf

² Про затвердження Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС): Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2026 року № 438. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2026-%D0%BF#Text>

³ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Ukraine 2023 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en?prefLang=uk; COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Ukraine 2024 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the

актуалізує питання ефективного планування законопроектної діяльності парламенту та реалізації функції постзаконодавчого контролю та сприятиме комплексному відстеженню виконання зобов'язань України в рамках переговорного процесу щодо вступу до Європейського Союзу.

Питання, що розглядаються в цьому парламентському дослідженні, перебувають у системному зв'язку з попередніми дослідженнями Дослідницької служби стосовно стану реалізації заходів, передбачених Дорожньою картою з питань верховенства права⁴, а також із Путівником *acquis* ЄС (Євродайджест), що містить оперативну систематизовану інформацію щодо прийнятих актів ЄС та ілюструє тенденції розвитку *acquis* й актуальні питання для держав-членів ЄС⁵.

Актуальність тематики підтверджується дослідницьким інтересом як науковців України⁶, так і іноземних фахівців⁷.

Метою дослідження є аналіз стану правового регулювання заборони дискримінації в Україні та оцінка його відповідності стандартам ЄС і міжнародним зобов'язанням України в контексті виконання Дорожньої карти з питань верховенства права.

Committee of the Regions. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf; COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Ukraine 2025. Report Accompanying the document COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. 2025 Communication on EU enlargement policy. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/EU-enlargement.pdf>

⁴ Путівник законодавчого забезпечення правопорядку в Україні (у контексті рекомендацій Європейської Комісії). Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/law_judic_activ/Guide_lg-pravsud/76282.html; Інформаційна довідка щодо законодавчого забезпечення удосконалення порядку кримінального провадження на виконання заходів Дорожньої карти з питань верховенства права. Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/law_judic_activ/inform_references-pravsud/76844.html

⁵ Путівник *acquis* ЄС (Євродайджест): огляд актів, січень – лютий 2026 року. Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/34108.pdf>

⁶ Грень Н. М. Дискримінація за віком: правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2023. URL: <https://testnew.lpnu.ua/sites/default/files/2023/dissertation/22588/grendisertaciya.pdf>; Дац А. О. Протидія дискримінації (кримінально-правові та кримінологічні аспекти) : дис. ... д-ра філософ. Тернопіль, 2025. URL: https://www.wunu.edu.ua/svr/disertaciya/dats/Dis_Dats.pdf; Смірнова І. С. Кримінальна відповідальність за порушення рівноправності громадян, перелік захищених ознак, за яких настає відповідальність (порівняльний аспект). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Частина 3. С. 48–55. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_3/9.pdf; Шамота О. В. Правове забезпечення гендерної рівності в сімейних правовідносинах : дис. ... д-ра філософ. Одеса, 2025. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7a097723-6748-4d82-9410-bfdd817b5b28/content> та інші.

⁷ Adrijana Martinović (2025). Anti-discrimination cases decided by the Court of Justice of the EU in 2023. *European Labour Law Journal* (Volume 16, Issue 1, 2025). URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/20319525241274670>; Iulia Mirzac-Watson (2025). Strengthening the EU Anti-Discrimination Framework: The Directives on Minimum Standards for Equality. *Industrial Law Journal*. 30.09.2025. URL: <https://academic.oup.com/ilj/advance-article/doi/10.1093/indlaw/dwaf035/8268751?login=false>; A comparative analysis of non-discrimination law in Europe 2024. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e082f7ec-b83d-11ef-91ed-01aa75ed71a1>; Janneke Gerards & Frederik Zuiderveen Borgesius (2025). Protected Grounds and the System of Non-Discrimination Law in the Context of Algorithmic Decision-Making. URL: <https://arxiv.org/pdf/2509.08837>; Raphaële Xenidis (2025). Legal protection against algorithmic discrimination in Europe: current frameworks and remaining gaps. URL: https://edoc.coe.int/en/artificial-intelligence/12395-legal-protection-against-algorithmic-discrimination-in-europe-current-frameworks-and-remaining-gaps.html?utm_source=chatgpt.com та інші.

Об'єктом дослідження є законодавство ЄС і національне законодавство, проекти законів України, які регламентують питання антидискримінаційної політики.

Основна частина

Заборона дискримінації є одним із фундаментальних принципів сучасного міжнародного права та прав людини, закріплених у ключових міжнародних документах Організації Об'єднаних Націй, таких як: Загальна декларація прав людини (1948), Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), Конвенція про права інвалідів (2006).

Нормативними підставами заборони дискримінації є також акти Ради Європи та Європейського Союзу, серед яких: Європейська конвенція з прав людини (1950), Протокол № 12 до цієї Конвенції (2000), Договір про функціонування Європейського Союзу (1992, у редакції Лісабонського договору, 2007), Хартія основних прав Європейського Союзу (2000), Директива 2000/43/ЄС⁸ (щодо заборони дискримінації за расою чи етнічним походженням), Директива 2000/78/ЄС⁹ (про рівність у сфері працевлаштування та професійної діяльності), Директива 2004/113/ЄС¹⁰ (про імплементацію принципів рівності чоловіків і жінок у доступі до товарів і надання послуг), Директива 2006/54/ЄС¹¹ (про рівність між чоловіками та жінками у сфері праці), Директива (ЄС) 2024/1385¹² (про боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством) тощо.

Зазначені документи утверджують принцип рівності й недискримінації, закріплюючи його як універсальну основу сучасної системи прав людини, гарантують захист кожної особи незалежно від статі, раси, етнічного походження, релігії, сексуальної орієнтації чи інших ознак. Основна мета формування єдиних норм ЄС щодо заборони дискримінації полягає у забезпеченні всім особам, які проживають в ЄС, рівних і справедливих умов для реалізації можливостей, доступних у суспільстві¹³.

Міжнародне правове регулювання у цій сфері виконує дві стратегічні функції: юридичну, що створює обов'язкові норми та механізми захисту від

⁸ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/43/oj/eng>

⁹ Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0078>

¹⁰ Council Directive 2004/113/EC of 13 December 2004 implementing the principle of equal treatment between men and women in the access to and supply of goods and services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/113/oj/eng>

¹¹ Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1449656718488&uri=CELEX:32006L0054>

¹² Directive (EU) 2024/1385 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 on combating violence against women and domestic violence. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1385/oj/eng>

¹³ Інформаційна довідка щодо законодавства Європейського Союзу з питань недискримінації (до переговорного розділу 19 «Соціальна політика та зайнятість»). Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33575.pdf>

дискримінації, які держави зобов'язані імплементувати у своє національне законодавство; та цивілізаційну, що формує глобальні стандарти справедливості, рівності та інклюзивності, захисту прав ЛГБТІК-спільноти, національних меншин та вразливих груп, і є основою демократичного розвитку та соціальної стабільності.

Рамкове рішення Ради 2008/913/ЖНА від 28 листопада 2008 року про боротьбу з певними формами та проявами расизму і ксенофобії за допомогою кримінального права¹⁴ зобов'язує держави-члени криміналізувати публічне підбурювання до насильства чи ненависті за ознакою раси, кольору шкіри, релігії чи етнічного походження. У цьому аспекті ЄС розглядає мову ворожнечі (hate speech) як загрозу демократичним інститутам та соціальній згуртованості.

Мова ворожнечі означає будь-яку форму комунікації – усну, письмову чи поведінкову – яка принижує, загрожує або дискримінує окремих осіб чи групи за такими ознаками, як раса, релігія, гендер, сексуальна орієнтація, інвалідність чи етнічне походження¹⁵. Вона охоплює висловлювання або дії, спрямовані на підбурювання до ненависті, насильства чи дискримінації, та підриває принципи різноманітності, рівності й інклюзії (DEI)*.¹⁶

Расизм – це несправедливе ставлення або насильницька поведінка щодо людей іншої раси¹⁷, а також системні практики, що підтримують нерівність. *Ксенофобія* визначається як сильне почуття неприязні чи страху перед людьми з інших країн¹⁸. Расизм та ксенофобія розглядаються як соціальні та правові явища, що формують системну дискримінацію, підбурюють до мови ворожнечі та стають підґрунтям злочинів ненависті, які потребують комплексної протидії у правовій, інституційній та освітній площині¹⁹.

В Україні вжиття заходів щодо протидії *расизму, ксенофобії, мові ворожнечі та злочинам на ґрунті ненависті* має особливе значення в умовах воєнного стану та масштабних внутрішніх переміщень населення. Попри те, що за офіційною статистикою Національної поліції України злочини на ґрунті ненависті не виокремлюються у відкритих даних і кваліфікуються як «хуліганство» або «порушення громадського порядку», правозахисні організації та міжнародні інституції фіксують непоодинокі випадки таких правопорушень.

¹⁴ Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2008/913/oj/eng

¹⁵ Oxford Review. Hate speech: Definition and explanation. URL: <https://oxford-review.com/the-oxford-review-dei-diversity-equity-and-inclusion-dictionary/hate-speech-definition-and-explanation/>

*DEI – це абревіатура від англійських слів Diversity, Equity, and Inclusion, що означає: Diversity (різноманітність) – визнання та цінування відмінностей між людьми (раса, етнічність, гендер, вік, релігія, сексуальна орієнтація, інвалідність тощо); Equity (рівність/справедливість) – створення умов, які забезпечують рівний доступ до можливостей і ресурсів, враховуючи різні стартові позиції людей; Inclusion (інклюзія) – активне залучення та інтеграція всіх груп у соціальне, професійне та освітнє середовище, щоб кожна людина почувалася цінною та захищеною. Як стратегічна концепція використовується у міжнародних організаціях, університетах та компаніях для забезпечення справедливості й недискримінації, є ключовим підходом у сфері прав людини, корпоративної політики та освітніх програм. У контексті мови ворожнечі DEI підкреслює, що ненависть і дискримінація підривають принципи різноманітності, рівності та інклюзії.

¹⁷ Oxford Advanced Learner's Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/racism>

¹⁸ Oxford Advanced Learner's Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/xenophobia>

¹⁹ Racism, xenophobia & intolerance. Office of the High Commissioner for Human Rights. URL: <https://www.ohchr.org/en/topic/racism-xenophobia-intolerance>

Так, за останніми даними Бюро демократичних інститутів і прав людини Організації з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ), у 2024 році в Україні було зафіксовано 97 кримінальних правопорушень на ґрунті ненависті. Основними мотивами упередженості стали: антихристиянські, анти-ЛГБТІК, антимусульманські, гендерно-обумовлені та расистські й ксенофобські. Частина випадків мала комбіновані мотиви (наприклад, антисемітські та антихристиянські, гендерно-обумовлені й анти-ЛГБТІК, або расистські й ксенофобські разом із анти-ЛГБТІК)²⁰. ОБСЄ відзначає, що значна кількість інцидентів в Україні у 2024 році була спрямована проти ЛГБТІК-спільноти²¹.

У чинному Кримінального кодексу України (далі – КК України) підстави відповідальності за прояви ненависті, ворожнечі тощо передбачено статтями 161 (Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками), 300 (Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію), 436 (Пропаганда війни), 436-1 (Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів), 442 (Геноцид), 442-1 (Злочини проти людяності).

Вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності є обставиною, яка обтяжує покарання (пункт 3 частини першої статті 67 КК України), а вчинення правопорушення з мотивів/мети расової, національної чи релігійної нетерпимості є кваліфікуючою ознакою: умисного вбивства (пункт 14 статті 115 КК України), тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень (частина друга статей 121, 122), побоїв і мордування (частина друга статті 126 КК України), катування (частина друга статті 127), погрози вбивством (частина друга статті 129), посягання на територіальну цілісність і недоторканість України (частина друга статті 110 КК України).

Попри існуючі кримінально-правові механізми протидії дискримінації, у Щорічному звіті за 2025 рік «Демократія та права людини в регіоні ОБСЄ» наголошено на необхідності розрізняти заходи протидії дискримінації (tolerance and diversity policies), що носять превентивний характер, і кримінально-правові механізми боротьби зі злочинами ненависті як покарання за конкретні діяння, а також вказано, що Україна подає дані про інциденти, проте її офіційна статистика потребує вдосконалення²².

У цьому контексті рекомендації Дорожньої карти стосуються криміналізації публічних закликів до насильства з мотивів нетерпимості (включаючи расизм та ксенофобію), у тому числі для юридичних осіб; запровадження відповідальності за ввезення, виготовлення або розповсюдження

²⁰ OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Overview of incidents: Ukraine, 2024. URL: <https://hatecrime.osce.org/incidents?country=UA&year=2024>

²¹ Hate Crime Reporting 2024. OSCE. URL: <https://hatecrime.osce.org/reporting/ukraine/2024>

²² Fostering accessible, equal and inclusive societies free from discrimination and marginalization. Democracy and Human Rights in the OSCE. The OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Annual Report 2025. URL: <https://odihr.osce.org/sites/default/files/documents/documents/2026/03/Annual%20Report%202025%20Part%203.pdf>

матеріалів, що пропагують нетерпимість або дискримінацію; та можливості здійснювати досудове розслідування таких фактів за відсутності заяви потерпілої особи.

Відповідно до підрозділу 3.10 Дорожньої карти «Принцип недискримінації – расова або етнічна дискримінація, включаючи ромів» низка заходів стосується посилення правових гарантій рівності, удосконалення механізмів захисту від дискримінаційних практик, а також впровадження цільових заходів для інтеграції та підтримки ромської громади, включаючи законодавчі зміни та практичні кроки у сфері освіти, соціального захисту й доступу до правосуддя.

Передусім ідеться про необхідність внесення змін до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та Кодексу України про адміністративні правопорушення з метою: законодавчого визначення поняття «нетерпимість»; запровадження адміністративної відповідальності за прояви дискримінації за асоціацією, множинної дискримінації та мову ворожнечі.

На необхідності визначення поняття «дискримінації» та протидії мові ворожнечі наголошено Комітетом ООН з ліквідації расової дискримінації²³, який, попри позитивну оцінку зусиль України щодо захисту прав меншин в умовах війни, висловив занепокоєння у зв'язку зі складною ситуацією із ромською громадою.

Одним із найбільш чутливих питань у процесі євроінтеграції є захист прав ЛГБТІК-осіб*,²⁴ оскільки це вимагає не лише створення ефективних механізмів правового захисту, а й формування толерантної суспільної культури, що відповідає європейським стандартам (підпункт 3.11 «Дискримінація щодо представників ЛГБТІК спільноти» Дорожньої карти).

Європейська Комісія визначає захист прав ЛГБТІК-осіб як ключовий елемент політики рівності й демократії та передбачає заборону дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в усіх сферах суспільного життя, включаючи освіту, охорону здоров'я, працевлаштування та доступ до послуг²⁵. У багатьох країнах (наприклад, Канада²⁶, Нідерланди²⁷, Іспанія²⁸) термін «LGBTIQ» використовується у законодавстві для позначення

²³ Experts of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination Commend Ukraine's Presence Despite the Prevailing Circumstances, Raise Questions on the Treatment of Ukraine's Indigenous Peoples and the Roma Population. Office of the High Commissioner for Human Rights. 24 April 2025. URL: <https://www.ohchr.org/en/meeting-summaries/2025/04/experts-committee-elimination-racial-discrimination-commend-ukraines>

*ЛГБТІК-спільноти (LGBTIQ community) у міжнародному праві – це соціальна група, що охоплює лесбійок, геїв, бісексуальних, трансгендерних, інтерсекс та квір-ідентифікованих осіб, які об'єднані спільними ознаками сексуальної орієнтації та/або гендерної ідентичності, і користуються захистом на основі міжнародних стандартів прав людини.

²⁵ LGBTIQ+ equality strategy 2026 – 2030. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/lesbian-gay-bi-trans-and-intersex-equality/lgbtiq-equality-strategy-2026-2030_en

²⁶ Federal 2SLGBTQI+ Action Plan 2022. Government of Canada. URL: <https://www.canada.ca/en/women-gender-equality/free-to-be-me/federal-2slgbtqi-plus-action-plan/federal-2slgbtqi-plus-action-plan-2022.html>

²⁷ Equal rights for LGBTIQ+ people. Government of the Netherlands. URL: <https://www.government.nl/topics/gender-equality/equal-rights-for-lgbtiq-people>

²⁸ Ley 4/2023, de 28 de febrero, para la igualdad real y efectiva de las personas trans y para la garantía de los derechos de las personas LGTBI. Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2023-5366>

групи осіб, що має право на спеціальний захист від дискримінації. В Україні термін-відповідник «ЛГБТІК» використовується у правозахисних документах та аналітичних звітах, хоча законодавче визначення поки що відсутнє; натомість застосовується загальна категорія «сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність» у контексті антидискримінаційних норм. В академічних джерелах ЛГБТІК-спільнота визначається як група осіб, чия сексуальна орієнтація чи гендерна ідентичність відрізняється від гетеронормативної більшості, і яка є об'єктом правового регулювання у сфері прав людини та охорони здоров'я, що вимагає поступового формування міжнародного консенсусу щодо рівності та недискримінації²⁹.

У звіті Європейської Комісії від 10 квітня 2025 року щодо імплементації ратифікованої Україною Стамбульської конвенції (Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству³⁰) наголошено на необхідності внесення Україною змін до кримінального законодавства з метою охоплення нових складів злочинів, зокрема переслідування (сталкінг) та каліцтва жіночих статевих органів, а також удосконалення механізмів притягнення до відповідальності за домашнє насильство³¹.

За даними звіту UNFPA Voices from Ukraine (квітень 2025)³², війна в Україні спричинила різке зростання гендерно зумовленого насильства, яке проявляється у сексуальному насильстві, примусі та домашньому насильстві щодо жінок і дівчат. Водночас недостатній доступ постраждалих до правосуддя та кризових послуг створює системні бар'єри для захисту їхніх прав. Станом на березень 2025 Україна отримала нижчий показник гендерної рівності серед європейських держав³³. Такий результат свідчить про необхідність внесення змін до законодавства з метою забезпечення рівності та ефективного захисту від дискримінації.

Так, у Дорожній карті передбачено комплексні законодавчі зміни щодо забезпечення гендерної рівності, а саме, імплементацію положень: Директиви Ради 2004/113/ЄС про реалізацію принципів рівності чоловіків і жінок у доступі до товарів і послуг, що включає внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо розподілу тягаря доказування у справах про

²⁹ Kavanagh MM, Srivatsan V, Anam FR, et al. Global Legal Environment for LGBTQ+ Sexuality and Public Health. *Journal of Law, Medicine & Ethics*. 2025 Apr 21. URL: https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-law-medicine-and-ethics/article/global-legal-environment-for-lgbtq-sexuality-and-public-health/3B5D52680ADDEC7B9F854AA72B786F62?utm_campaign=shareaholic&utm_medium=copy_link&utm_source=bookmark

³⁰ Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні. Офіс Ради Європи в Україні. URL: https://www.coe.int/uk/web/kyiv/combating-violence-against-women-in-ukraine-covaw/-/asset_publisher/8T4SBgPVJYHs/content/ukraine-ratifies-the-istanbul-convention

³¹ Baseline Report by the European Union on measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (the 'Istanbul Convention' or the 'Convention'). European Commission. URL: <https://rm.coe.int/baseline-report-by-the-european-union-on-measures-giving-effect-to-the/48802978de>

³² UN Report: Fueled by the War, Women and Girls in Ukraine Face Rising Tide of Gender-Based Violence. UNFPA in Ukraine. 01 April 2025. URL: <https://ukraine.unfpa.org/en/news/fueled-war-women-and-girls-ukraine-face-rising-tide-gbv>

³³ Ukrainian Women's Fund. Gender Equality Index in Ukraine. Kyiv, March 2025. Ukrainian Women's Fund, with methodological support from the European Institute for Gender Equality. URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_05_2025_eng_web.pdf

дискримінацію; Стамбульської конвенції та Директиви (ЄС) 2024/1385 про запровадження кримінальної відповідальності за переслідування (сталкінг), каліцтво жіночих статевих органів та примушування чи схилення до таких дій.

Також пропонується: визнати вчинення кримінального правопорушення з мотивів нетерпимості (включаючи ознаки «гендерна ідентичність» та «сексуальна орієнтація») обставиною, яка обтяжує покарання; забезпечити надання безоплатної вторинної правничої допомоги потерпілим від кримінальних правопорушень, вчинених із мотивів нетерпимості; визначити правовий статус реєстрованого партнерства, їхні особисті немайнові та майнові права й обов'язки та їх захист.

З огляду на окреслені Дорожньою картою заходи, питання правового регулювання заборони дискримінації належать до пріоритетних завдань українського парламенту. Так, на розгляді у Верховній Раді України ІХ скликання перебуває 18 законопроектів щодо реалізації антидискримінаційної політики (Табл. 1).

Таблиця 1

№ з/п	Головний парламентський комітет	Законопроекти
1.	Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнародних відносин	- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу)» (реєстр. № 0931 від 29.08.2019) (у попередньому VIII скликанні – реєстр. № 3501 від 20.11.2015); - «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання трудової міграції та усунення дискримінації у сфері трудових правовідносин» (реєстр. № 12326 від 16.12.2024)
2.	Комітет Верховної Ради України з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України	- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії дискримінації та дотримання норм етики народними депутатами України» (реєстр. № 2559 від 09.12.2019); - «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, протидії дискримінації та дотримання норм етики народними депутатами України» (реєстр. № 5005 від 02.02.2021)
3.	Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів	- «Про внесення зміни до статті 20 Закону України «Про відпустки» щодо усунення дискримінації жінок, які є самозайнятими особами» (реєстр. № 3831 від 13.07.2020); - «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання трудової міграції та усунення дискримінації у сфері трудових правовідносин» (реєстр. № 12326 від 16.12.2024)
4.	Комітет Верховної Ради України з питань правової політики	- «Про інститут реєстрованих партнерств (реєстр. № 9103 від 13.03.2023)»; - «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку із ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству й боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) з питань підготовки суддів» (реєстр. № 14045 від 15.09.2025)

5.	Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> - «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за пропаганду відхилень від конституційних норм сім'ї, дитинства, материнства і батьківства» (реєстр. № 6327 від 19.11.2021); - «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України для протидії проявам дискримінації» (реєстр. № 6327-1 від 06.12.2021); - «Про внесення змін до статті 130 Кримінального кодексу України щодо зменшення стигматизації та дискримінації людей, які живуть з ВІЛ» (реєстр. № 6365 від 01.12.2021); - «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» щодо встановлення відповідальності за злочинне переслідування (сталкінг)» (реєстр. № 12088 від 02.10.2024); - «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації» (реєстр. № 13597 від 04.08.2025); - «Про внесення змін до статті 161 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками» (реєстр. № 13597-1 від 18.08.2025); - «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо боротьби з проявами дискримінації» (реєстр. № 13597-2 від 20.08.2025); - «Про внесення змін до Дисциплінарного статуту Національної поліції України щодо врегулювання питання запобігання випадкам дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань на робочому місці» (реєстр. № 14036 від 12.09.2025); - «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію антисемітизму в Україні» щодо визначення спеціального координатора з питань запобігання та протидії антисемітизму» (реєстр. № 14228 від 17.11.2025); - «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» щодо посилення запобігання та протидії антисемітизму» (реєстр. № 14228-1 від 18.11.2025)
----	---	--

Привертає увагу, що питання удосконалення антидискримінаційного законодавства розподілені між декількома головними комітетами із залученням інших комітетів. Такий підхід забезпечує врахування різних аспектів регулювання заборони дискримінації, але водночас створює розпорошеність законодавчих ініціатив, які вже були предметом розгляду парламенту, і дещо

ускладнює узгодження остаточних висновків, що зумовлює потребу проведення спільних комітетських засідань і слухань.

Узагальнені дані щодо заходів правового регулювання заборони дискримінації в Україні наведені в Табл. 2.

Висновки

Узагальнений перелік заходів Дорожньої карти з питань верховенства права, спрямованих, зокрема, на удосконалення правового регулювання заборони дискримінації, охоплює питання: протидії расизму, ксенофобії, мові ворожнечі; унормування досудового розслідування фактів публічних закликів до насильства з мотивів расизму та ксенофобії; оновлення механізмів правового захисту від дискримінації відповідно до актів права ЄС; запобігання, виявлення, розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості за ознаками «гендерна ідентичність» і «сексуальна орієнтація»; запровадження інституту реєстрованих партнерств; встановлення відповідальності за переслідування (сталкінг).

Стан реалізації заходів у сфері заборони дискримінації є дещо фрагментарним, зважаючи на відсутність зареєстрованих законопроектів щодо криміналізації мови ворожнечі, ксенофобії, удосконалення досудового розслідування випадків дискримінації, правового захисту жінок та чоловіків від гендерно зумовленого насильства (Табл. 2).

Перспективи законодавчого забезпечення заборони дискримінації в Україні пов'язані з розглядом законопроектів, що опрацьовуються в комітетах Верховної Ради України (Табл. 1), та виконанням Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2026 рік (пункти 74, 79, 82, 98, 121, 308).

Таблиця 2

№ з/п	Питання, що потребують врегулювання	Заходи щодо заборони дискримінації за Дорожньою картою	Стан реалізації заходів (зареєстровані законопроекти)	Відображення у Плані законопроектної роботи ВРУ на 2026 рік
1.	Протидія расизму, ксенофобії, мові ворожнечі (Рамкове рішення Ради ЄС 2008/913/ІНА)	Зміни до КК України: кримінальна відповідальність за публічні заклики до насильства з мотивів нетерпимості; відповідальність юридичних осіб; кримінальна відповідальність за ввезення, виготовлення та поширення матеріалів, що пропагують нетерпимість	«Про внесення змін до статті 130 Кримінального кодексу України щодо зменшення стигматизації та дискримінації людей, які живуть з ВІЛ» (реєстр. № 6365 від 01.12.2021); «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами	п. 98. «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації» (реєстр. № 13597 від 04.08.2025)

			дискримінації» (реєстр. № 13597 від 04.08.2025); «Про внесення змін до статті 161 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками» (реєстр. № 13597-1 від 18.08.2025); «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо боротьби з проявами дискримінації» (реєстр. № 13597-2 від 20.08.2025)	
2.	Криміналізація мови ворожнечі	Зміни до КК України	Законопроект відсутній	—
3.	Унормування досудового розслідування фактів публічних закликів до насильства (включаючи расизм та ксенофобію) без заяви потерпілої особи	Зміни до КПК України	Законопроект відсутній	—
4.	Оновлення механізмів правового	Зміни до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації»	«Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії	—

	захисту від дискримінації відповідно до актів права ЄС	в Україні», до КУпАП щодо визначення поняття «нетерпимість», запровадження адміністративної відповідальності за прояви дискримінації, наділення повноваженнями щодо запобігання та протидії дискримінації Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Розширення підстав дискримінації також щодо соціального захисту, соціальних виплати та доступу до товарів і послуг, включаючи житло	дискримінації та дотримання норм етики народними депутатами України» (реєстр. № 2559 від 09.12.2019); «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію антисемітизму в Україні» щодо визначення спеціального координатора з питань запобігання та протидії антисемітизму» (реєстр. № 14228 від 17.11.2025); «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» щодо посилення запобігання та протидії антисемітизму» (реєстр. № 14228-1 від 18.11.2025); «Про внесення зміни до статті 20 Закону України «Про відпустки» щодо усунення дискримінації жінок, які є самозайнятими особами» (реєстр. № 3831 від 13.07.2020)	
5.	Визначення видів дискримінації	Зміни до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» з метою врегулювання питання щодо захисту від дискримінації за асоціацією, множинної дискримінації та мови ворожнечі	«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу)» (реєстр. № 0931 від 29.08.2019)	—
6.	Запобігання, виявлення,	Зміни до КУпАП, КК України з метою	«Про внесення змін до Кодексу України про	—

	розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості за ознаками «гендерна ідентичність» і «сексуальна орієнтація»	встановлення адміністративної відповідальності за прояви дискримінації; визначення як обтяжуючої обставини вчинення кримінального правопорушення з мотивів нетерпимості, запровадження кримінальної відповідальності за публічні заклики до насильства з мотивів нетерпимості	адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України для протидії проявам дискримінації» (реєстр. № 6327-1 від 06.12.2021)	
7.	Надання безоплатної вторинної правничої допомоги потерпілим від кримінальних правопорушень з мотивів нетерпимості	Зміни до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу»	Законопроект відсутній	пункт 79. «Про внесення змін до Закону України "Про безоплатну правничу допомогу" щодо забезпечення надання безоплатної вторинної правничої допомоги потерпілим від кримінальних правопорушень з мотивів нетерпимості»
8.	Запровадження інституту реєстрованих партнерств	Прийняття закону щодо реєстрованих партнерств	«Про інститут реєстрованих партнерств» (реєстр. № 9103 від 13.03.2023)	п. 74. «Про інститут реєстрованих партнерств» (реєстр. № 9103 від 13.03.2023)

9.	Забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків відповідно до acquis ЄС та міжнародних стандартів	Приведення у відповідність до Директиви Ради 2004/113/ЄС від 13 грудня 2004 року про реалізацію принципів рівності чоловіків і жінок у доступі до товарів і послуг; зміни до Цивільного процесуального кодексу України щодо тягара доказування у справах про дискримінацію	«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, протидії дискримінації та дотримання норм етики народними депутатами України» (реєстр. № 5005 від 02.02.2021); «Про внесення змін до Дисциплінарного статуту Національної поліції України щодо врегулювання питання запобігання випадкам дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань на робочому місці» (реєстр. № 14036 від 12.09.2025)	п. 82. «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо тягара доказування у справах про дискримінацію»; п. 121. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, протидії дискримінації та дотримання норм етики народними депутатами України» (реєстр. № 5005 від 02.02.2021)» п. 308. «Про внесення змін до Дисциплінарного статуту Національної поліції України щодо врегулювання питання запобігання випадкам дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань на робочому місці» (реєстр. № 14036 від 12.09.2025)
10.	Захист жінок та чоловіків від гендерно зумовленого насильства	Прийняття закону щодо імплементації норм Конвенції Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами та Директиви (ЄС) 2024/1385 Європейського Парламенту та Ради від 14 травня 2024 року про боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством, встановлення	«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» щодо встановлення відповідальності за злочинне переслідування (сталкінг)» (реєстр. № 12088 від 02.10.2024)	–

		відповідальності за переслідування (сталкінг)		
--	--	---	--	--

***Дослідницька служба
Верховної Ради України***

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*